1.02 PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANEK
DOI: https://doi.org/10.56420/Kronika.74.3.01
CC BY-SA

BRANKO KERMAN*

Razvoj srednjeveškega mesta Murska Sobota na podlagi arheoloških raziskav

IZVLEČEK

Arheološke raziskave v središču Murske Sobote so potekale med letoma 2020 in 2024. Pri tem odkrite ostaline pričajo o začetkih srednjeveške poselitve, ki so jo tvorili trije zaselki, umeščeni v širšem prostoru. Sicer enotno naselbinsko območje, danes večinoma uničeno s poznejšimi gradnjami, kaže na postopno izgradnjo predurbanega središča v 12. in 13. stoletju. Največji zaselek je bil raziskan ob današnji Slomškovi ulici in je obsegal približno 1000 m². Sestavljalo ga je devet hiš, nekaj zemljank ter številne odpadne in druge jame. Med najdbami izstopa lončarska peč pri cerkvi sv. Nikolaja.

KLJUČNE BESEDE

Murska Sobota, arheološke raziskave, srednjeveška predurbana poselitev, cerkev sv. Nikolaja, dvor Bel Mura

ABSTRACT

THE DEVELOPMENT OF THE MEDIEVAL TOWN OF MURSKA SOBOTA BASED ON ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS

Archaeological excavations in the centre of Murska Sobota took place between 2020 and 2024. The discovered remains testify to the emergence of a medieval settlement composed of three hamlets situated within a broader settlement. The apparently unified settlement area, now mostly ruined by subsequent constructions, points to a gradual construction of a preurban centre in the twelfth and thirteenth centuries. The largest hamlet was excavated along the present-day Slomškova ulica, and it encompassed an area of roughly 1,000 sq. metres. It was composed of nine buildings, a few sunken-featured buildings, as well as a considerable number of refuse pits and other types of sunken features. One of the most noteworthy finds is the pottery kiln next to St Nicholas Church.

KEYWORDS

Murska Sobota, archaeological excavations, medieval preurban settlement, St Nicholas Church, Bel Mura estate

* dr. arheol., muzejski svetnik, Pomurski muzej Murska Sobota, branko.kerman@pomurski-muzej.si

Slika 1: Prazgodovinska, rimskodobna in zgodnjesrednjeveška arheološka najdišča pod južnim obrobjem Murske Sobote (vir: Domen Fras, Aparat.org).

UVOD

Nov pogled na nastanek in razvoj Murske Sobote prinašajo arheološke raziskave, ki jih je Pomurski muzej v zadnjih letih izvajal ob različnih gradbenih posegih v mestnem jedru. Pri tem so bile odkrite srednjeveške naselbinske ostaline, ki potrjujejo poselitev območja, na katerem se je razvilo današnje mesto, že v 12. in 13. stoletju. Odkritja kažejo, da razvoj Murske Sobote ni bil posledica enkratnega pravnega dejanja, kot je podelitev mestnih pravic leta 1366,[1] temveč je šlo za dolgotrajen in postopen proces oblikovanja in nastajanja urbane naselbine.[2] Arheološki podatki tako omogočajo razumevanje oblikovanja mestne naselbine v zgodnejših obdobjih, za katera so pisni viri skromni ali jih ni, ter s tem boljše razumevanje nastanka srednjeveške Murske Sobote.

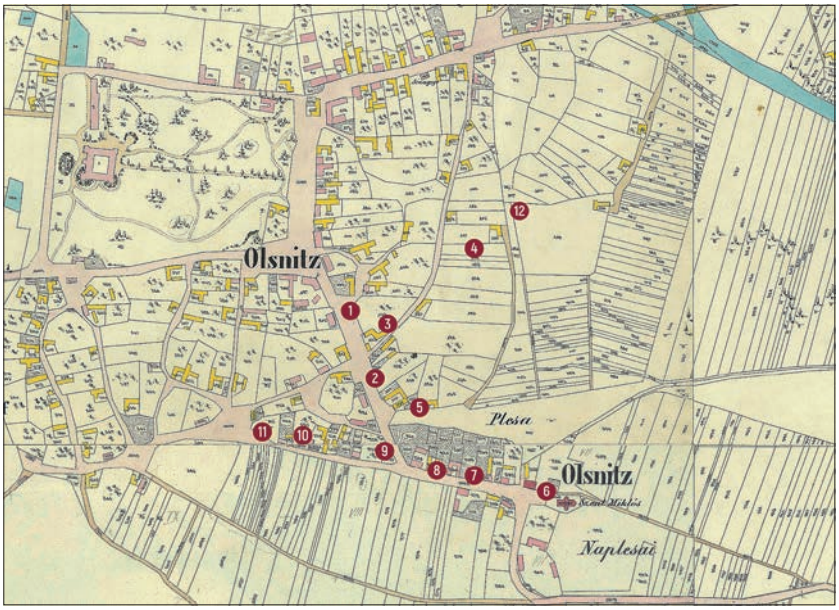
Poselitvena zgodovina mesta je bila dolgo povezana s pomembno najdbo rimskega nagrobnika Viatorja iz 2. stoletja n. št., najdenega leta 1910 v temeljih zidu stare soboške župnijske cerkve, ki je danes vzidan v severno steno soboške stolnice.[3] Lokacija odkritja nagrobnika ni znana, po vsej verjetnosti pa izvira iz širšega mestnega območja v bližini rimske ceste, ki je potekala mimo Sobote.

Pred leti izvedene arheološke raziskave na najdišču Pri stari cesti in Na Plesi, na območju današnjega Petrolovega bencinskega servisa, so pokazale, da je bilo jugovzhodno obrobje mesta poseljeno že v bakreni dobi in srednjem veku.[4] Odkrito je bilo tudi slovansko grobišče iz 8. do 10. stoletja (sl. 1), s katerim smo dobili most med starejšo poselitvijo širše okolice in srednjeveškim obdobjem bodočega mestnega jedra.[5]

Od mlajših najdb v mestu se omenja poznosrednjeveški vrč, najden pri izkopavanjih na vogalu današnje Slomškove ulice leta 1957. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo izvedenih nekaj ogledov pri gradbenih delih v mestu in grajski stavbi ter pri tem pridobljenih veliko keramičnih odlomkov, predvsem ustij, ostenij, ročajev ter dna lončenih posod iz 13. in 16. stoletja. Leta 1994 je bil pri izkopu ribnika v parku severovzhodno od grajske stavbe odkrit ostanek meter širokega srednjeveškega zidu stavbe v dolžini 12 m. Južno od zidu je bila odkrita odpadna jama velikosti 2 x 2 m in globine 1 m. V njej je bilo veliko odlomkov lončenih posod, deli pečnic, odlomki steklenih posod ter veliko oglja, ožgane gline in živalskih kosti, kar sodi v 17. stoletje.[6]

Mesto Murska Sobota leži na obrobju številnih znanih arheoloških najdišč, zgoščenih predvsem na južnem obrobju mesta, ki so bila nedavno raziskana zaradi gradnje avtoceste, obvoznic in njenih priključkov ter bencinskih servisov. Na obsežnem in arheološko bogatem terenu so naselbinske ostaline in grobišča iz prazgodovinskih obdobij (bakrene, bronaste in železne dobe), rimskega obdobja in številne slovanske zemljanke.[7]

1 V letih 1366 in 1431 je Murska Sobota zabeležena kot *civitas Murazumbota*. Od 14. do konca 18. stoletja se omenja kot trg. Glej Zelko, Murska Sobota, str. 23.
2 Kosi, *Zgodnja zgodovina*, str. 11–12, 15–16.
3 Šašel, Doneski, str. 47–48.
4 Kerman in Teržan, Poselitev Prekmurja, str. 39–62.
5 Sankovič, *Za vedno na Plesah*; Sankovič, Eneolitsko naselje, str. 153–177.
6 Kerman, Arheološka podoba Sobote, str. 67–73.
7 Največje najdišče tega poselitvenega območja je Nova tabla (Guštin et al., *Nova tabla pri Murski Soboti. Prazgodovina*; Bugar et al., *Nova tabla pri Murski Soboti. Rimsko obdobje*). Del zgoščene poselitve predela okrog Nove table sta še najdišči Kotare–Baza (Kerman, *Kotare–Baza pri Murski Soboti*) in Krogi (Kerman, *Kotare–Krogi*). Nekoliko južneje, v smeri proti Krogu in toku reke Mure, so bila izkopana najdišča Za Raščico (Šavel in Sankovič, *Za Raščico pri Krogu*), Pod Kotom–sever (Kerman, *Pod Kotom–sever pri Krogu*), Pod Kotom–cesta (Pavlin, *Pod Kotom–cesta*

Slika 2: Lokacije naselbinskih ostalin iz srednjega veka v Murski Soboti na zemljevidu iz leta 1860: 1–2 Slovenska ulica, 3 Cvetkova ulica, 4 Ulica Staneta Rozmana, 5 Ulica arhitekta Novaka, 6 Cerkev sv. Nikolaja, 7–9 Slomškova ulica, 10–11 Slomškova – Stanovanjsko-poslovni objekt Slomškova, 12 Gregorčičeva ulica – objekt VDC (GURS, OGU Murska Sobota, izdelal Uvid, d. o. o.).

Slika 3: Lokacije naselbinskih ostalin iz srednjega veka v Murski Soboti na Google zemljevidu iz leta 2025 (vir: Google Zemljevidi, Google Maps, izdelal Uvid, d. o. o.): 1, 2 Slovenska ulica, 3 Cvetkova ulica, 4 Ulica Staneta Rozmana, 5 Ulica arhitekta Novaka, 6 Cerkev sv. Nikolaja, 7–9 Slomškova ulica, 10–11 Slomškova – Stanovanjsko-poslovni objekt Slomškova, 12 Gregorčičeva ulica – objekt VDC.

Od arhitekturnih ostalin izstopa s pomočjo aerofotografije odkrita rimska vila v Rakičanskih Muzgah iz 2. in 3. stoletja, osrednji objekt v sklopu rimskodobne poselitve širše okolice.[8]

Glede na kontinuirano poselitev od prazgodovine do srednjega veka v širši okolici mesta in območja proti reki Muri tudi v njegovem današnjem urbanem jedru pričakujemo ostaline starejših poselitvenih faz.

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE MED LETOMA 2020 IN 2024 TER ODKRITJA SREDNJEVEŠKE POSELITVE V MESTU

Z obsežno prenovo ulic in raznimi gradbenimi posegi so bila izvedena prva zaščitna arheološka izkopavanja v mestnem jedru Murske Sobote, ki so s prekinitvami potekala med letoma 2020 in 2024 na Slovenski ulici,[9] na ploščadi pred stolnico sv. Nikolaja,[10] na Ulici Staneta Rozmana,[11] na predelu najdišča Stanovanjsko-poslovni objekt

pri Krogu) in Pod Kotom–jug (Šavel in Sankovič, *Pod Kotom–jug pri Krogu*). V neposredni bližini južnega obrobja mesta pa sta bili raziskani najdišči Grofovsko 1 (Novšak et al., *Grofovsko 1 pri Murski Soboti*) in Grofovsko 2 (Kerman, *Grofovsko 2 pri Murski Soboti*; Stemberger Flegar, Eti smo bili, str. 31–79).

8 Kerman, Rakičanske Muzge, str. 279–290.

9 Kerman, Arheološke raziskave zaradi gradnje vodovodnega omrežja na Slovenski ulici, str. 1–21; Kerman, *Sobota pred Sobotov*, str. 12–17.

10 Kerman, Arheološke raziskave na ploščadi pred stolnico sv. Nikolaja v Murski Soboti, str. 1–52; Kerman, *Sobota pred Sobotov*, str. 18–22.

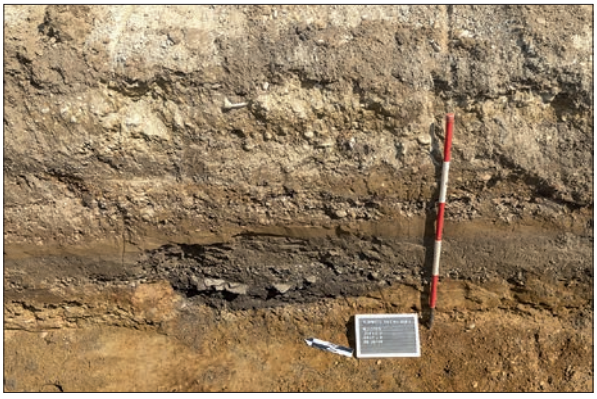
11 Kerman, Arheološke raziskave ob gradnji kanalizacije na ulici Staneta Rozmana, str. 1–49; Kerman, Arheološ-

Slika 4: Slovenska ulica, skupina vkopov za stojke ob stavbi trgovine Šoping (foto: Tomi Vrečič, 2020).

Slomškova[12] in po vsej Slomškovi ulici do Zvezne ulice[13] ter v drugih delih mesta. Na vseh navedenih lokacijah so bili odkriti naselbinski ostanki in pripadajoča številna lončenina, ki jo, tudi s pomočjo primerjav z gradivom iz drugih srednjeveških najdišč v Prekmurju, datiramo v 12. in 13. stoletje (sl. 2; 3).

Na severnem delu Slovenske ulice, v bližini trgovskega centra Šoping, je bilo pri gradbenih delih na globini 1,20 m odkritih več okroglih jam – vkopov za stojke oziroma lesene stojke – nosilne stebre. V prvi skupini je bilo pet vkopov za stojke (sl. 4), nekaj metrov južno od njih pa je bil še en vkop za stojko z odlomkom srednjeveške lončenine. Nekaj metrov zahodno je bila druga skupina vkopov za stojke, ki so bile razporejene v ravni vrsti. Razporeditev in medsebojna lega vkopov nakazujeta možnost, da gre za ostanke srednjeveške stavbe.

Slika 5: Slovenska ulica, v profilu jama 2 z odlomki keramike loncev s Slovenske ulice (foto: Tomi Vrečič, 2020).

Na južnem, osrednjem delu izkopov na ulici so bile dokumentirane tri srednjeveške jame. V podolgovati ovalni plitvi jami 1 velikosti 2,75 m, ohranjene širine od 0,45 do 0,82 m in globine 0,22 m so bili v sivo meljasti ilovici z drobci oglja in ožgane gline odkriti del ustja lonca, ročaj z okrasom poševnih vrezov ali vtisov in živalske kosti. Okrog 60 m severno od jame 1 je bila odkrita jama 2, ki se je ohranila le v vzhodnem profilu jarka. Jama dolžine 1,30 m in debeline polnila 0,26 m je v temno sivi peščeni ilovici vsebovala veliko keramičnih odlomkov, ki pripadajo različnim tipom loncev (sl. 5).

Tretja jama je bila odkrita na koncu izkopa na Cvetkovi ulici, ki se povezuje s Slovensko ulico. Jama premera 0,80 m in debeline polnila 0,63 m se je ohranila le v južnem profilu jarka. V temno sivem meljasto ilovnatem polnilu je bil najden del dna lonca z odtisom kraka sončnega kolesa.

Pri arheoloških raziskavah na ploščadi pred cerkvijo sv. Nikolaja[14] so bili ob novoveškem pokopališču evidentirani ostanki srednjeveških struktur, zgoščeni na jugozahodni strani izkopa, pri dostopu na ploščad. Ostanke lončarske peči so opazili v rumeni peščeni zemlji na globini 1,80 m kot ozek polkrožen rdeče žgan rob kupole peči. Kurišče je merilo približno 2 m, premer kupole pa 0,89 m. Ob peči je bilo več jam in nekaj vkopov za stojke, ki so vsebovale visokosrednjeveško keramiko, živalske kosti in oglje. Manjši lončarski obrat je z lončenino verjetno oskrboval naselbino in morda tudi širšo okolico (sl. 6).

Slika 6: Cerkev sv. Nikolaja, srednjeveška peč z raziskanimi jamami (foto: B. Kerman, 2022).

ke raziskave ob gradnji kanalizacije na ulici Staneta Rozmana v Murski Soboti, str. 36.

12 Kerman, Arheološka izkopavanja na najdišču Stanovanjsko-poslovni objekt Slomškova, str. 36.

13 Arheološke raziskave je izvajal CPA, glej Kramberger et al., *Poročilo*, str. 3–209.

14 Kerman, Arheološke raziskave na ploščadi pred stolnico sv. Nikolaja v Murski Soboti, str. 1–52; Kerman, *Sobota pred Sobotov*, str. 18–22; Zelko, Ime Tótság, str. 95–101. Zelko navaja, da je pred gotsko cerkvijo v Soboti stala starejša cerkev, omenjena v listini iz leta 1297, pri kateri je bil leta 1331 sedež belmurskega arhidiakonata. Na obstoj te cerkve naj bi kazala tudi letnica 1252 na cerkveni steni. Vizitacijski zapisnik iz leta 1698 pa kot čas nastanka najstarejše soboške cerkve omenja leto 1071. Glej tudi: Smej, Pregled, str. 547.

Slika 7: Cerkev sv. Nikolaja, uhan s S-zaključkom (foto: T. Vrečič).

V kurišču, ki je ležalo v bližini peči, je bil pod tlakom oblic v plasti oglja najden bronast uhan s S-zaključkom, ki je značilen in pogost del ženske noše na visokosrednjeveških grobiščih in sodi v čas od 12. do 13. stoletja (sl. 7).

Radiokarbonska datacija oglja iz polnila kurišča kaže, da ta izvira iz obdobja med letoma 1042 in 1219 n. št.[15] Kontinuiteto srednjeveških aktivnosti prostora pred cerkvijo konec 15. in v začetku 16. stoletja izpričuje najdba pečnice brez lošča z motivom leva med drevjem, kakršne poznamo tudi s Celjskega gradu,[16] iz Varaždina, Kőszega in Budima[17] (sl. 8: 1), številne druge keramične najdbe in naključno najden novec Maksimilijana II. iz leta 1578[18] (sl. 8: 2).

Od konca 16. do 19. stoletja so novodobni pokopi prostor pred cerkvijo postopoma spremenili v pokopališče in zabrisali vse predhodne ostanke. Prostor pred cerkvijo sv. Nikolaja je izjemnega pomena za nastanek in razvoj mesta Murska Sobota, saj odraža kontinuirano rabo prostora pred cerkvijo od 12. do 19. stoletja.

Pri arheoloških raziskavah na Ulici Staneta Rozmana so bile na globini od 1 do 1,20 m evidentirane, vendar zaradi predhodnih posegov močno poškodovane srednjeveške naselbinske ostaline iz 12. in 13. stoletja. Med njimi so bili ostanki peči, ognjišče, skupine manjših krožnih vkopov za stojke, ki jih lahko povežemo z ostanki dveh stavb, večje odpadne jame ter nekaj posebej velikih in plitvih jam.

Od dveh domnevnih stavb sta se ohranila le nepopolna tlorisa, ki ju sestavlja nekaj vkopov za stojke. Vogal prve stavbe so tvorili trije vkopi za stojke, ki so se po odstranitvi zasutja dveh večjih jam pokazale na njunem dnu. Velikost vogalnega dela objekta je 1,22 x 1,40 m (sl. 9).

Slika 8: Cerkev sv. Nikolaja, del pečnice brez lošča z motivom: lev med drevjem konec 15. ali začetek 16. stoletja (1) (foto: B. Kerman) in novec, Maksimilijan II., kovnica v Kremnitzu 1578 (2) (foto: T. Vrečič)

15 Radiokarbonsko datacijo oglja iz srednjeveške jame SE 82/83 so izvedli v Poznan Radiocarbon Laboratory na Poljskem. Radiokarbonska analiza vzorca kosti iz SE 62/63 (Poz-168894): konvencionalna starost 900±30 BP; kalibrirana starost 1042–1219 AD (2σ; 95,4-odstotna verjetnost) oziroma 1050–1212 AD (1σ; 68,3-odstotna verjetnost).

16 Šribar et al., Časovno opredeljena srednjeveška keramika, str. 45, 46, t. 5, 2.

17 Holl, Spätgotische Ofenkacheln, str. 141, Abb. 3; 4.

18 Analizo novca je podal Karl Peitler iz muzeja Joanneum (Graz), Madžarsko kraljestvo, Maksimilijan II., denar, kovnica v Kremnitzu 1578, sodobni ponaredek Avers: MAX·II·RO·I·S·AV·GE·HV·BO·R, štiridelni madžarski grb, črte, dvojni križ, leopardove glave, češki lev kot srčni ščit, avstrijski vezni ščit, nad grbom letnica 1578. Obrn.: PATRONA·*·VNGARIE, okronana Marija, ki v desni roki drži Jezusa otroka, K – B v polju.

Slika 9: Ulica Staneta Rozmana, vkopi za stojke stavbe 1 (foto: B. Kerman, 2021).

Nekaj metrov vzhodno je bilo odkritih še pet vkopov za stojke druge stavbe. Velikost ohranjenega dela objekta je 1,20 x 2 m (sl. 10). Pri obeh stavbah se razporeditev jam za lesene stebre morda nadaljuje tudi zunaj meja izkopa.

Nekaj metrov vzhodno od prve stavbe (sl. 9) je bila ovalna peč velikosti 1,17 × 0,73 m in globine 0,33 m. Bila je le deloma raziskana, saj se je njen preostali del nadaljeval v južnem profilu izkopa. Rob in dno peči je tvorila rdeče ožgana plast ilovice (sl. 11). Polnilo peči je sestavljala temnorjava in siva peščena ilovica, ki je vsebovala večjo količino oglja, ožgane živalske kosti, kos železa ter odlomke srednjeveške lončenine. Na podlagi radiokarbonske datacije oglja je bila peč datirana v obdobje med letoma 1122 in 1284 n. št. (2σ kalibracija, 95,4-odstotna verjetnost).[19] Ob peči je bila ovalna jama velikosti 1,40 × 0,96 m in globine 0,30 m. V njenem temnorjavem peščenem polnilu je bila ob zahodnem robu ugotovljena večja

Slika 10: Ulica Staneta Rozmana, vkopi za stojke stavbe 2 (foto: B. Kerman, 2021).

Slika 11: Ulica Staneta Rozmana, del peči z rdečim robom (foto: B. Kerman, 2021).

koncentracija oglja, v kateri so bili najdeni odlomki ožgane gline, kos žlindre, živalske kosti, odlomke srednjeveške keramike ter del keramičnega vrča. Glede na radiokarbonsko datacijo peči lahko jamo in z njo povezane najdbe datiramo v čas od 12. do 13. stoletja. V zahodnem delu izkopa je bilo pod novodobnim ostankom opečnatega zidu hiše razpoznano večje, delno uničeno ognjišče podolgovate ovalne oblike velikosti 1,24 × 2,33 m in globine 0,43 m. V njegovem zasutju, ki so ga sestavljale tri plasti, je bilo veliko oglja in žganine ter odlomkov srednjeveške keramike in živalskih kosti (sl. 12).

Na podlagi radiokarbonske datacije oglja je bilo ognjišče umeščeno v čas med letoma 710 in 957 n. št. (2σ kalibracija, 95,4-odstotna verjetnost).[20] Jame različnih velikosti in oblik so se z manjšimi presledki razprostirale po celotnem območju srednjeveške poselitve. V njihovih zasutjih

Slika 12: Ulica Staneta Rozmana, ognjišče podolgovate oblike pod opečnatim zidom novodobne stavbe (foto: B. Kerman, 2021).

19 Radiokarbonska analiza vzorca kosti iz peč SE 8/9 (Poz-168894): konvencionalna starost 765±30 BP; kalibrirana starost 1222–1284 AD (2σ; 95,4-odstotna verjetnost) oziroma 1229–1279AD (1σ; 68,3-odstotna verjetnost).

20 Radiokarbonska analiza vzorca kosti iz peč SE 90, 93–95 (Poz-168894): konvencionalna starost 1185±30 BP; kalibrirana starost 710–957 AD (2σ; 95,4-odstotna verjetnost) oziroma 776–889AD (1σ; 68,3-odstotna verjetnost).

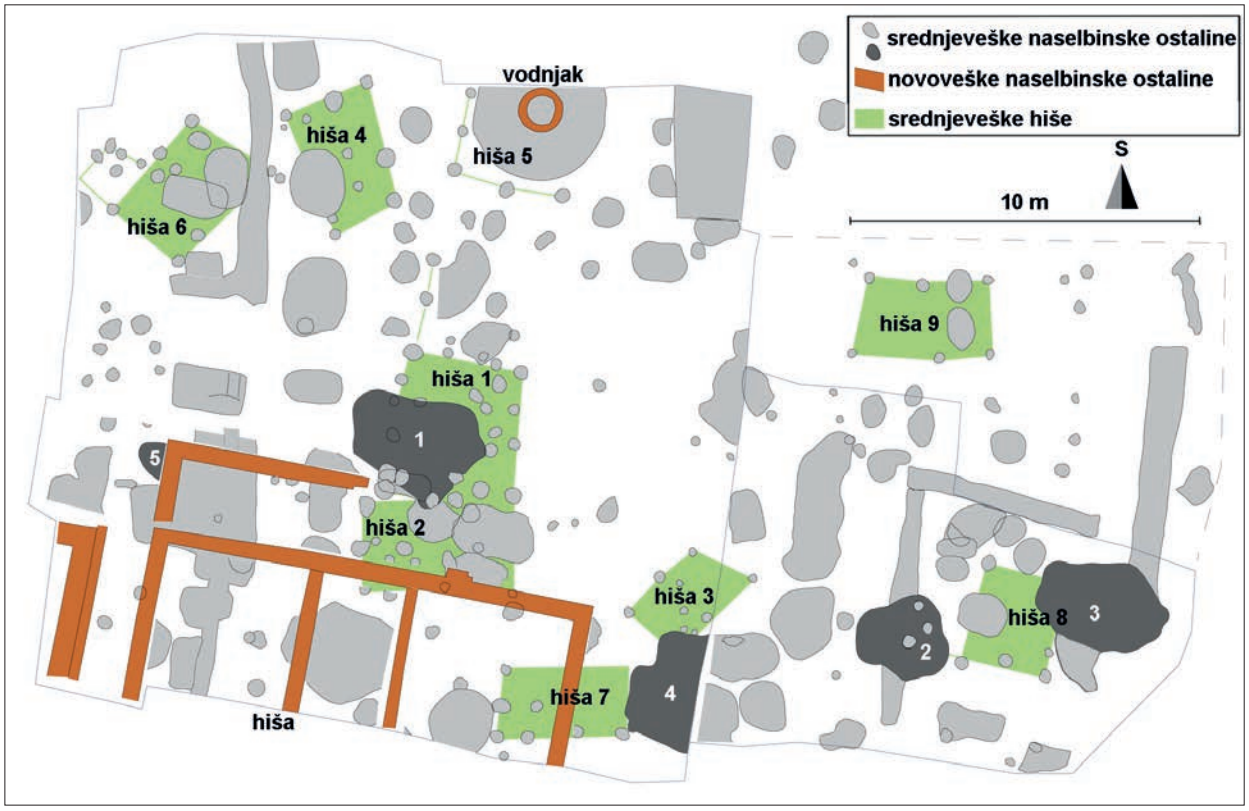

Slika 13: Ulica Staneta Rozmana, velika jama z velikim kamnitim blokom (1). Jama je v zasutju vsebovala odlomke srednjeveške keramike in večje kose žlindre (2) (foto: B. Kerman, 2021).

Slika 14: Slomškova, pogled iz zraka na območje najdišča Stanovanjsko-poslovni objekt s koncentracijo večjih in manjših jam ter vkopov za stojke hiš (foto: S. Sankovič, 2023).

Slika 15: Slomškova: načrt izkopanih struktur iz srednjega veka na najdišču Stanovanjsko-poslovni objekt. Z rdečo so označeni zidovi novoveške hiše in vodnjak, z zeleno tlorisi devetih hiš, s sivo pa srednjeveške strukture. S črno so označene: (1–3) zemljanke, (4) jama, iz katere je bilo odvzeto oglje za radiokarbonsko datiranje, in (5) jama, v kateri so našli srebrnik, skovan v času vladavine Andreja II. (1205–1235).

Slika 16: Slomškova: načrt srednjeveških naselbinskih ostankov na območju križišča Zvezne in Slomškove ulice (povzeto po: Kramberger et al., Poročilo).

Slika 17: Slomškova, obris srednjeveške zemljanke z vkopi za lesene stojke (foto: B. Kerman, 2023).

so bili najdeni odlomki srednjeveške keramike in živalske kosti. Posebnost so bile štiri večje jame oziroma plitvejše strukture velikosti približno 2 × 3 m, ki so bile z manjšimi presledki razporejene druga za drugo. Vse so bile zapolnjene s sivo, mastno ilovnato zemljo debeline od 0,26 do 0,50 m, ki je vsebovala koščke oglja, večje kamnite bloke, večje kose ožgane gline, ostanke žlindre, železne predmete ter odlomke srednjeveške keramike (sl. 13: 1, 2).

Srednjeveška naselbina, ki se je raztezala v dolžini približno 100 m, se je na zahodni strani zaključila z ostankom nekdanjega jarka, ki je potekal v smeri sever–jug proti Cvetkovi ulici. Zahodno od srednjeveških naselbinskih ostalin je bila odkrita tudi večja odpadna jama, ki je vsebovala številne keramične odlomke različnih posod, datiranih v 15. in 16. stoletje.

Na podlagi radiokarbonskih datacij lahko srednjeveško naselbino, raziskano na Ulici Staneta Rozmana, časovno umestimo predvsem v 12. in 13. stoletje, pri čemer datum C14 iz ognjišča nakazuje možnost, da je bila poseljena že v 11. stoletju.

Izjemno zgoščena srednjeveška poselitev je bila ugotovljena na območju vzdolž celotne Slomškove ulice, ki poteka od Zvezne ulice do cerkve sv. Nikolaja.[21] Osrednja zgostitev srednjeveških naselbinskih struktur je bila na raziskani površini 1.356 m² ob avtobusni postaji, na območju gradnje stanovanjsko-poslovnega objekta.[22] Po

21 Arheološke raziskave vzdolž celotne Slomškove ulice je izvedel Zavod za varstvo kulturne dediščine, Center za konservatorstvo, Center za preventivno arheologijo, Poljanska 40, Ljubljana, od 8. 8. 2022 do 16. 2. 2023. Glej Kramberger at al., *Poročilo*, str. 3–209.

22 Na zemljišču, ki je bilo predvideno za gradnjo, je bil leta 2021 izveden geofizikalni pregled pod vodstvom Gašperja Rutarja (CPA ZVKDS). Istega leta je bil na podlagi georadarske interpretacije raziskav predpisan izkop 12 različno velikih sond. V sondah so odkrili dobro ohranjene ostanke temeljev opečnatih zidov, estrihov in kletnih prostorov hiš iz 19. ali 20. stoletja. Skromne keramične najdbe so nakazovale tudi možnost srednjeveške poselitve. Za razširitev izkopavanj so bile določene sonda 3 (20 × 20 m), sonda 10 (12 × 13 m), sonda 13 (20 × 20 m) ter sonda 7 (20 × 20 m). Kerman, Arheološka izkopavanja na najdišču Stanovanjsko-poslovni objekt Slomškova, str. 36. Na območju, poimenovanem Slomškova, Stanovanj-

Slika 18: Slomškova, izbor keramičnih najdb iz jame št. 4 (ostenja in ustja loncev s poševno prirezanim ozkim in širokim ustjem, ročaj z okrasom vtisov, dno z odtisom križa, okras na keramiki je izveden v obliki valovnice, poševnih, polkrožnih vbodov (foto: S. Sankovič).

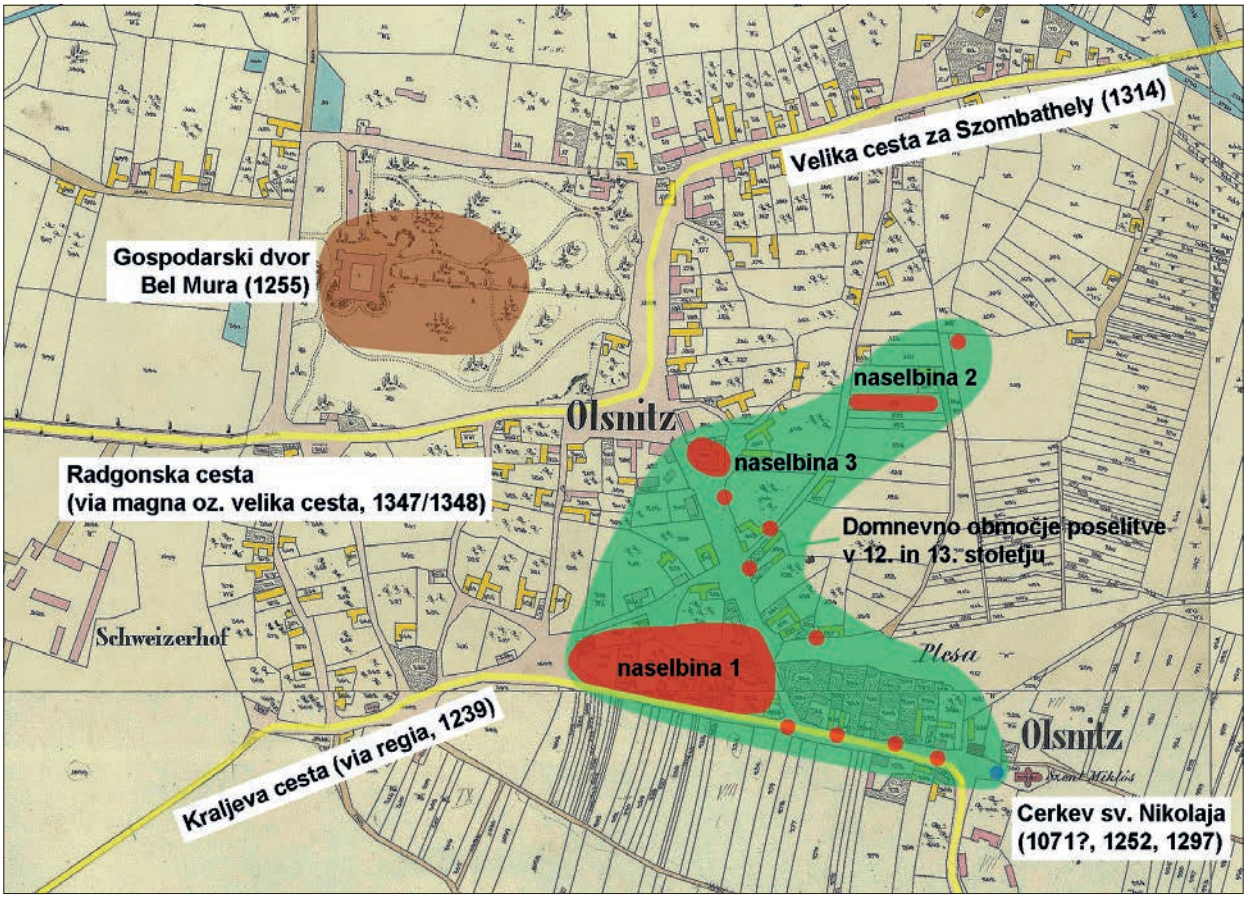
celotnem območju izkopa gradbene parcele so se na globini približno 1,20 m v temnorjavem do sivem ilovnato-prodnatem polnilu pojavljale večje ovalne in podolgovate ter okrogle jame različnih velikosti, pa tudi manjši okrogli vkopi za stojke. Večina jam je vsebovala odlomke srednjeveške keramike (sl. 14). Srednjeveške naselbinske ostaline so bile v veliki meri poškodovane in zabrisane zaradi poznejše novoveške pozidave, ki je posegla na območje celotnega izkopa.

Stavbne ostaline srednjeveških objektov so bile na naselbini prepoznavne predvsem na podlagi razporeditve vkopov za stojke, ki so bili večinoma razporejeni v ravnih vrstah in so nakazovali tudi posamezne vogale objektov ter tisti z jasnim tlorisom opredeljeni kot hiše. Pri nekaterih tlorisih so posamezni vkopi za stojke manjkali, zato ni bilo mogoče zanesljivo določiti celotne oblike in velikosti stavb. Na podlagi razporeditve vko-

Slika 19: Slomškova, srebrnik s podobo škofa iz obdobja vladavine ogrskega kralja Andreja II. (1205–1235) (foto: T. Vrečič).

sko-poslovni objekt, kjer so bila izvedena arheološka izkopavanja, danes stoji stanovanjski objekt Zeleni dvori.

Slika 20: Območje srednjeveške poselitve Murske Sobote v 12. in 13. stoletju: z zeleno je označeno domnevno območje poselitve, z rdečo so označeni trije zaselki, z rdečimi krožci pa posamezne srednjeveške ostaline. Rjava predstavlja območje, na katerem naj bi stal gospodarski dvor Bel Mura. V spodnjem delu je umeščena cerkev sv. Nikolaja z letnicami pisnih omemb. Rumena ponazarja srednjeveške cestne povezave.

pov za stojke ter odpadnih in drugih jam smo na območju naselbine domnevno prepoznali devet možnih tlorisov stavb (sl. 15).

Pravokotni tloris hiše 1 velikosti 3,3 × 3 m je bil prepoznan v osrednjem delu naselbine. Na južni strani se je stikala s hišo 2 pravokotnega tlorisa in velikosti 2,5 × 3,5 m. Vzhodno od hiš 1 in 2 je bil prepoznan manjši pravokotni objekt 3 velikosti 1,5 × 2,5 m.

V jugovzhodnem delu izkopa, v bližini objekta 3, je bil nepopolno ohranjen tloris hiše 7, katere ohranjena velikost je znašala 2 × 3 m. Vzhodno od nje je bil ugotovljen nepopolno ohranjen tloris hiše 8 velikosti 2,5 × 2 m, severno od nje pa hiša 9 velikosti 3,5 × 2 m. Na severni strani izkopa je bil prepoznan pravokotni tloris hiše 4 velikosti 2,5 × 3 m, ob njej pa vogalni del hiše 5 velikosti 3 × 2 m. Severozahodno od hiše 4 je bil tloris hiše 6 velikosti 2 × 3 m.

Hiša 1 in 2 bi lahko bili glede na velikost, lego in medsebojno povezanost osrednja bivalna objekta naselbine, ki sta imela v okviru naselbine verjetno pomembnejšo vlogo. Manjši objekti, v polkrožni razporeditvi umeščeni manjši stavbni tlorisi, pa so lahko služili kot dodatni bivalni, pomožni ali gospodarski prostori.[23]

Naselbina se je raztezala tudi na zahodni predel izkopa vse do konca Slomškove ulice, kjer so bili pod opečnatimi zidovi novoveške stavbe odkriti ostanki jam srednjeveške stavbe (sl. 16).[24]

Nekatere večje podolgovate ovalne ali okrogle jame so bile prepoznane kot zemljanke. Izstopa velika zemljanka nepravilne ovalne oblike z luknjo za stojko v sredini jame, ki jo je v polkrogu obdajalo več manjših jam za stojke (sl. 15, št. 1; sl. 17).

Med večje zemljanke nepravilne okrogle oblike sodita zemljanka velikosti 3,3 × 3,3 m (sl. 15, št. 3) in manjša zemljanka ovalne oblike velikosti 2 × 2,40 m z vkopi za stojke (sl. 15, št. 2).

23 Podobne stavbne ostaline zasledimo pri večini izkopanih srednjeveških vaških zaselkov v Prekmurju, kot so Ivankovci pri Lendavi (Šavel in Sankovič, *Pri Muri pri Lendavi*, str. 54–67), Gornje njive II pri Dolgi vasi (Kerman, *Gornje njive pri Dolgi vasi II, Srednjeveško obdobje*, str. 27–50) in Zatak pri Lendavi (Guštin in Tomaž, *Zatak pri Lendavi*, str. 26–40).

24 Kramberger et al., *Poročilo*, str. 178–193, sl. 98–100.

Odpadna jama (sl. 15, št. 4), bogata s keramičnim gradivom, je bila na podlagi radiokarbonske datacije umeščena v obdobje med letoma 1050 in 1262. Skupaj s pripadajočim keramičnim gradivom je bila v rabi od konca 11. do druge polovice 13. stoletja[25] (sl. 18).

V manjši srednjeveški jami (sl. 15, št. 5) je bil odkrit srebrnik s podobo škofa med dvema stolpoma, skovan v času vladavine ogrskega kralja Andreja II. (1205–1235).[26] Kovanec pomembno prispeva k datiranju srednjeveških naselbinskih ostalin, saj omogoča njihovo zanesljivejšo časovno umestitev v obdobje prve polovice 13. stoletja (sl. 19).

Na območju ob Slomškovi ulici vse do cerkve sv. Nikolaja je bila odkrita obsežna srednjeveška poselitev, ki se je razprostirala po celotnem območju izkopa in jo lahko na podlagi keramičnih najdb ter radiokarbonskih datacij umestimo v 12. in 13. stoletje.[27]

SKLEP

Z arheološkimi raziskavami v Murski Soboti je bila ugotovljena srednjeveška poselitev iz 12. in 13. stoletja. Naselbine so se oblikovale na ravninskem območju v bližini potoka Ledava, ki teče severno od poselitvenega območja, ter drugih, danes izsušenih strug potokov. Za poselitev je bil posebej ugoden prostor z rodovitnimi humusnimi tlemi, ki so omogočala poljedelstvo in s tem nastanek naselbin na širšem območju. Lega naselij na odprtem v ravnini kaže na njihov poljedelski značaj. Kot so pokazale raziskave, so poselitev sestavljale tri naselbine oziroma zaselki, evidentirani na območju Slomškove ulice (zaselek št. 1), Ulice Staneta Rozmana (zaselek št. 2) in Slovenske ulice (zaselek št. 3). Na vseh treh območjih so bili poleg ostankov stavb ugotovljeni tudi različni tipi bivalnih in gospodarskih jam.

Posebnost med siceršnjimi naselbinskimi ostalinami je srednjeveška lončarska peč oziroma lončarski obrat s pripadajočimi delovnimi jamami na prostoru pred cerkvijo sv. Nikolaja. Srednjeveški zaselki so od cerkve sv. Nikolaja oddaljeni nekaj več kot 400 m, med seboj pa med 250 in 420 m. Največji odkriti zaselek, št. 1, v Slomškovi ulici je bil raziskan na območju, velikem približno 1000 m². Sestavljalo ga je devet stavb različnih velikosti, nekaj zemljank ter večje število odpadnih in drugih jam (sl. 15). Na podlagi radiokarbonske datacije vzorca iz odpadne jame, bogate s srednjeveškimi keramičnimi odlomki, ter najdbe srebrnika iz časa vladavine ogrskega kralja Andreja II. (1205–1235) ga lahko časovno umestimo v obdobje od 12. do 13. stoletja.

Drugi zaselek, št. 2, leži okrog 420 m severovzhodno od zaselka št. 1. Iz franciscejskega katastra iz leta 1860 je razvidno, da so bile na območju srednjeveškega zaselka njivske površine. Glede na to, da so se stavbe razprostirale v dolžini približno 100 m, lahko sklepamo, da je šlo za zaselek večjega obsega. Kot so pokazala izkopavanja, se je poselitev na zahodni strani zaključila ob nekdanji, danes izsušeni strugi potoka, kar kaže, da je bila zasnovana v neposredni bližini takratnega vodotoka. Čeprav je bil raziskan le razmeroma ozek, 2,8 m širok pas, rezultati raziskav kažejo, da se je poselitev širila tudi zunaj območja izkopa, kar omogoča dober vpogled v njeno prostorsko zasnovo. Na podlagi arheoloških ostalin lahko sklepamo, da sta zaselek sestavljali najmanj dve stavbi oziroma hiši, peč, večje ognjišče ter večje odpadne jame in nekaj posebej velikih plitvih jam, vkopanih v sivo ilovnato plast. V dveh jamah so bili odkriti bili odkriti ostanke žlindre in neopredeljen kos železa, kar bi lahko nakazovalo na izvajanje morebitne metalurške dejavnosti v okviru naselbine, s pomočjo dveh radiokarbonskih vzorcev datirane v čas 12. in 13. stoletja.

Skromni ostanki zaselka št. 3 se kažejo predvsem v manjših jamah za stojke srednjeveške stavbe. Zaradi njihove delne ohranjenosti, omejenega obsega raziskanega območja in poškodb, ki so nastale zaradi novogradenj, pravokotnega tlorisa hiše ni bilo mogoče zanesljivo prepoznati.

Zaradi omejenega obsega raziskanih območij in obstoječih delov mestnih struktur je medsebojno povezanost posameznih zaselkov težko ugotoviti. Čeprav so bili časovno približno sočasni, na podlagi trenutno razpoložljivih podatkov njihove neposredne medsebojne povezanosti ni mogoče zanesljivo potrditi. Njihova prostorska razporeditev in medsebojna oddaljenost le nakazujeta, da je najverjetneje šlo za posamezne manjše zaselke, umeščene v širšem poselitvenem prostoru, ki so bili med seboj povezani in so skupaj tvorili enoten naselbinski prostor.

Največji obseg poselitve je na območju zaselka št. 1, ki je glede na svojo velikost in prostorsko za-

25 Radiokarbonska datacija oglja iz srednjeveške jame 4 z oznako SE 62/63 je bila izvedena v Poznan Radiocarbon Laboratory na Poljskem. Radiokarbonska analiza vzorca kosti iz SE 62/63 (Poz-168894): konvencionalna starost 865±30 BP; kalibrirana starost 1050–1262 AD (2σ; 95,4-odstotna verjetnost) oziroma 1165–1219 AD (1σ; 68,3-odstotna verjetnost).

26 Tóth, Az Árpád, str. 125 (21A.95,1,1).

27 Kramberger et al., *Poročilo*, str. 134, sl. 66; str. 163, sl. 87. Za časovno opredelitev keramičnih najdb s Slovenske ulice glej Kramberger et al., *Poročilo*, str. 22–27, 33–48. Za radiokarbonsko datacijo jame s pripadajočimi keramičnimi najdbami glej opombo 25 in sliko 18.

snovo verjetno imel pomembnejšo vlogo pri oblikovanju zgodnje oziroma predurbane naselbine na območju srednjeveške Murske Sobote (sl. 20).

Odkrite naselbinske ostaline iz 12. in 13. stoletja je mogoče časovno povezati z najstarejšimi pisnimi viri, ki pričajo o obstoju zgodnje predurbane naselbine na območju današnje Murske Sobote. Arheološki podatki dopolnjujejo pisne vire in kažejo, da je bilo območje Murske Sobote poseljeno že pred prvimi pisnimi omembami kraja. Z arheološko izpričano poselitvijo je mogoče povezati tudi pisne omembe gospodarskega dvora Bel Mura, ki je stal na območju današnjega gradu ter bil upravno in gospodarsko središče belmurskega zemljišča, ločeno od kraja Sobota. O njegovem obstoju priča listina iz leta 1255, izdana na tem dvoru.[28]

Sobota se kot kraj v pisnih virih prvič omenja leta 1297, in sicer v povezavi s cerkvijo sv. Nikolaja. Leta 1348 je Murska Sobota navedena v listini, ki opisuje cestno povezavo med Radgono in Mursko Soboto, leta 1366 pa se kraj že omenja kot mesto z imenom *civitas Murazumbota*.[29]

Pri razumevanju pomena in razvoja naselbine je imela pomembno vlogo tudi njena lega ob stičišču srednjeveških prometnih poti, ki so prostor Panonske nižine povezovale z nemškimi deželami. Po t. i. veliki cesti je potekala pot iz smeri Radgone proti Murski Soboti in naprej proti Szombathelyju, medtem ko je kraljevska cesta (*via regia*) iz smeri Kroga in Tišine vodila preko Rakičana proti Lendavi in Veliki Kaniži (Nagykanizsa). Ob tej prometnici, ki je potekala tudi v smeri proti Rakičanu, je verjetno stala srednjeveška naselbina, katere ostanki so bili odkriti na že omenjenem najdišču Na Plesi na vzhodnem obrobju Murske Sobote.

Predstavljeni rezultati terenskih raziskav pomembno dopolnjujejo in spreminjajo dosedanje razumevanje začetkov razvoja Murske Sobote. Vsekakor je bil prostor današnjega mesta poseljen že pred prvimi ohranjenimi pisnimi omembami.

V povezavi s pisnimi podatki o Soboti, cerkvi in dvoru Bel Mura ter s srednjeveškimi prometnimi potmi arheološki rezultati kažejo, da je bil ta naselbinski prostor že v visokem srednjem veku vpet v gospodarske, upravne in prometne tokove širše regije, kar kaže na postopno oblikovanje predurbanega središča, ki se je zlasti v 14. stoletju izoblikovalo v mestno središče *civitas Murazumbota*. Arheološki terenski rezultati tako niso zgolj dopolnitev pisnih virov, temveč pomembno izhodišče za razumevanje procesa nastajanja in podobe srednjeveškega mesta.

Zahvala
Zahvaljujem se Teji Mulh (CPA) za posredovane podatke o raziskavah na Slomškovi ulici. Samu Sankoviču, podjetju Uvid, d. o. o., in Aparat.org se zahvaljujem za tehnično pripravo načrtov. Zahvala gre tudi prof. Mitji Guštinu za pregled besedila.

Izjava o dostopnosti podatkov
Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku oziroma dosegljivi prek citirane bibliografije.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

Bugar, Aleksandra in Guštin, Mitja in Tiefengraber, Georg in Zorko, Monika: *Nova tabla pri Murski Soboti. Rimsko obdobje*. Ljubljana: ZVKDS, 2019 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 52/2).

Guštin, Mitja in Tiefengraber, Georg in Pavlovič, Daša in Zorko, Monika: *Nova tabla pri Murski Soboti. Prazgodovina*. Ljubljana: ZVKDS, 2017 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 52/1).

Guštin, Mitja in Tomaž, Alenka: *Zatak pri Lendavi I/II*. Ljubljana: ZVKDS, 2016 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 51).

Holl, Imre: Spätgotische Ofenkacheln. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 50, 1998, str. 139–214.

Kerman, Branko in Teržan, Biba: Poselitev Prekmurja v srednji bakreni dobi – prikaz na primeru najdišča Pri veliki cesti pri Rakičanu. *Zbornik soboškega muzeja* 25, 2019, str. 39–63.

Kerman, Branko: Arheološka izkopavanja na najdišču Stanovanjsko-poslovni objekt Slomškova Murska Sobota. *Arheologija v letu 2023. Dediščina za javnost. Zbornik povzetkov* (ur. Predrag Novaković). Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, 2024, str. 36–37.

Kerman, Branko: Arheološka podoba Sobote. *Separatio*, 1994, str. 67–73.

Kerman, Branko: Arheološke raziskave na ploščadi pred stolnico sv. Nikolaja v Murski Soboti. *Poročilo*, 2021c, str. 1–52.

Kerman, Branko: Arheološke raziskave ob gradnji kanalizacije na ulici Staneta Rozmana v Murski Soboti (EŠD 6774). *Poročilo*, 2022a.

Kerman, Branko: Arheološke raziskave ob gradnji kanalizacije na ulici Staneta Rozmana v Murski Soboti. *Arheologija v letu 2021. Dediščina za javnost. Zbornik povzetkov* (ur. Andrej Gaspari, Predrag Novaković). Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, 2022, str. 36.

Kerman, Branko: Arheološke raziskave zaradi gradnje vodovodnega omrežja na Slovenski ulici na

28 Zelko, Murska Sobota, str. 23–26. Kraj Sobota se v zgodovinskih zapisih večkrat imenuje tudi Belmura.

29 Zelko, Murska Sobota, str. 23.

območju kulturnega spomenika Murska Sobota – Mestno jedro (EŠD 6774). *Poročilo*, 2021a.

Kerman, Branko: *Gornje njive pri Dolgi vasi II*. Ljubljana: ZVKDS, 2013 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 36).

Kerman, Branko: *Grofovsko 2 pri Murski Soboti*. Ljubljana: ZVKDS, 2011 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 22).

Kerman, Branko: *Kotare–Baza pri Murski Soboti*. Ljubljana: ZVKDS, 2011 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 17).

Kerman, Branko: *Kotare–Krogi pri Murski Soboti*. Ljubljana: ZVKDS, 2011 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 20).

Kerman, Branko: *Pod Kotom–sever pri Krogu*. Ljubljana: ZVKDS, 2011 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 24).

Kerman, Branko: Rakičanske Muzge – nova rimska vila v Prekmurju. *Arheološki vestnik* 59, 2008, str. 279–290.

Kerman, Branko: *Sobota pred Sobotov. Arheološke raziskave v mestnem jedru Murske Sobote*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2021.

Kosi, Miha: *Zgodnja zgodovina srednjeveških mest na Slovenskem: Primerjalna študija o neagrarnih naselbinskih središčih od zgodnjega srednjega veka do 12. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2009 (Thesaurus memoriae. Opuscula, 1). DOI: https://doi.org/10.3986/9789612541156

Kramberger, Bine in Arh, Monika in Strmšek, Tamara in Svenšek, Nataša in Mulh, Tadeja: *Poročilo o izvedenih predhodnih arheoloških raziskavah zaradi gradnje kanalizacijskega kolektorja in kolesarske povezave s hodnikom za pešce ter rekonstrukcije vodovoda-odsek Gregorčičeve in Slomškove ulice*. Ptuj, december 2023, str. 3–209.

Novšak, Matjaž in Lazar, Evgen in Sankovič, Samo: *Grofovsko 1 pri Murski Soboti*. Ljubljana: ZVKDS, 2021 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 59).

Pavlin, Primož: *Pod Kotom–cesta pri Krogu*. Ljubljana: ZVKDS, 2015 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 48)

Sankovič, Samo: Eneolitsko naselje na Plesah v Murski Soboti. *Zbornik soboškega muzeja* 26, 2022, str. 153–177.

Sankovič, Samo: *Za vedno na Plesah. Prvi Slovani v Soboti*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2018.

Smej, Jože: Pregled srednjeveške zgodovine Murske Sobote: Predstavitev novega mestnega grba. *Zgodovinski časopis* 44, 1999, št. 4, str. 547–551.

Stemberger Flegar, Kaja: Eti smo bili. Rimski cintor na jugovzhodi Murske Sobote (Grofovsko 2). *Zbornik soboškega muzeja* 29, 2024, str. 31–79.

Šašel, Jaroslav: Doneski k zgodovini Prekmurja v starem veku. *Kronika* 3, 1955, št. 1, str. 40–49.

Šavel, Irena in Sankovič, Samo: *Pod Kotom–jug pri Krogu*. Ljubljana: ZVKDS, 2009 (*Arheologija na avtocestah Slovenije*, 9).

Šavel, Irena in Sankovič, Samo: *Pri Muri pri Lendavi*. Ljubljana: ZVKDS, 2011 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 21).

Šavel, Irena in Sankovič, Samo: *Za Raščico pri Krogu*. Ljubljana: ZVKDS, 2010 (Arheologija na avtocestah Slovenije, 13).

Šribar, Vinko in Stare, Vida in Bregant, Tatjana: Časovno opredeljena srednjeveška keramika: v spomin prijatelju in kolegu Stanku Škalerju. *Slovenski etnograf* 25–26, 1972–73, str. 39–51.

Tóth, Csaba: Az Árpád–kori Magyar pénzek Katalógusa III. Catalogue of Árpádian coinage III. II. Andrástól Ottóig. From King Andrew II to King Otto. *Opitz numismatica* 3, 2020.

Zelko, Ivan: Ime Tótság in sedež belmurskega arhidiakonata. *Kronika* 11, 1963, št. 2, str. 98–99.

Zelko, Ivan: Murska Sobota. *Kronika* 10, 1962, št. 1, str. 20–30.

SUMMARY

The Development of the Medieval Town of Murska Sobota Based on Archaeological Excavations

The archaeological excavations carried out by the Pomurje Museum between 2020 and 2024 during construction works in the centre of Murska Sobota importantly expand the existing knowledge about the town's origin and development.

The remains unearthed on Slovenska ulica, Ulica Staneta Rozmana, Slomškova ulica, and the platform in front of St Nicholas Church confirm that the area was inhabited as early as the twelfth and thirteenth centuries. The largest hamlet (no. 1) was excavated along the present-day Slomškova ulica and encompassed an area of roughly 1,000 sq. metres. It was composed of nine various-sized buildings, a few sunken-featured buildings, as well as a considerable number of refuse pits and other types of sunken features. Based on the radiocarbon dating of the sample from the refuse pit, rich in medieval ceramic fragments, combined with the discovery of a silver coin from during the reign of the Andrew II of Hungary (1205–1235), the settlement may be placed into the period between the twelfth and thirteenth centuries.

The second hamlet (no. 2), unearthed on Ulica Staneta Rozmana, is located about 420 metres northeast of hamlet no. 1. Because it originally stretched for about 100 metres, it seems safe to conclude that it was larger in scope. On its western side, it bordered the no-longer existing stream bed, which suggests that it emerged next to a watercourse.

The archaeological remains testify to the existence of at least two buildings or houses, a kiln, a large hearth, and several large sunken features. The remains of slag and a piece of iron from two sunken features point to metallurgical activity. Radiocarbon dating placed the hamlet in the period between the twelfth and thirteenth centuries.

The modest remains of hamlet no. 3 on Slovenska ulica are primarily evident in the preserved small sunken features related to medieval timber framing. An especially noteworthy find among the settlement remains is the medieval pottery kiln or a pottery workshop with pertaining pits in front of St Nicholas Church.

The excavation results point to three contemporaneous individual hamlets situated within a larger settlement area that may have been interconnected and formed a single area of settlement. The remains dating to the twelfth and thirteenth centuries indicate that the area of the modern town was inhabited before the earliest preserved written mentions. The archaeological finds may be linked to the earliest written mentions of Sobota, St Nicholas Church, and the Bel Mur estate from the thirteenth century, which together confirm the existence of an early preurban centre that, especially in the fourteenth century, evolved into a town centre *civitas Murazumbota*.

